

Gereben Ágnes

Az Európai Unió és a Gazprom háborúja

War Between the European Union and Gazprom

Összefoglalás

A tanulmány az elmúlt két esztendő fejleményei nyomán leírja, milyen hatást gyakorolt az Európai Unió 2011. március 3-án életbe lépett harmadik energiacsomagja a volt szovjet érdekszféra utódállamainak politikai, gazdasági életére, és milyen ellenlépésekkel próbálkozik a Gazprom, hogy megtartsa Európa földgázellátásában szerzett dominanciáját.

Summary

Tracking the developments of the past two years, a description is given of the impacts of the European Union's Third Energy Package, effective as from 3 March 2011, on politics and economy in the states of the former soviet territories, and the counter-measures made by Gazprom to retain its dominant role in Europe's gas supply.

DR. HABIL GEREKEN ÁGNES, a posztszovjet térség társadalmának és gazdaságának kutatója (gerebena@ceu.hu).

A 2005/2006 fordulóján kitört első orosz–ukrán földgázháború máig ható következményeinek sorában felbukkant és azóta állandósult egy különös „kettős könyvelés”: a Gazprom eredményeiről kiadott diadalittas moszkvai PR-jelentések külföldi és egyre gyakrabban orosz elemzők baljós helyzetelemzéseivel váltogatták egymást. Mind az energetikai szakemberek, mind az orosz importban érdekelt politikai döntéshozók azt az információt vették figyelembe, amely a saját elképzeléseiket igazolta.

A két, egymással szöges ellentétben álló prognózis 2012 őszén közelített egymáshoz. A gigavállalat ugyanis ekkor olyan radikális intézkedésekre kényszerült, amelyek fényében már tagadhatatlanok voltak a súlyosbodó gondok. A cég Nahodkin utcai székházában hivatalosan bejelentették, hogy bizonytalan időre leállítják a felvásárlást a független orosz földgázkitermelőktől, mivel olyan drámai mértékben csökken a „kék fűtőanyag” iránti kereslet, hogy Alekszej Miller csapatának elég gondot okoz a saját kitermelésű áru értékesítése is.

Mindez rendben lenne, ha nem éppen a Gazpromnak a politikai, jogi, üzleti stb. hátszél teljes felhasználásával végzett évtizedes érdekérvényesítése vezetett volna oda, hogy a legkisebb potenciális vetélytársak is kiszorultak a szállítás és az értékesítés infrastruktúrájából, pontosabban csak a Gazprom közvetítésével, mintegy annak lélegeztetőgépén létezhettek. A döntés nyomán a Novatek kitermeléséből például napi 42 millió köbméter földgáz – 2012. szeptemberi adatok szerint a cég kitermelésének közel 28 százaléka – vált eladhatatlanná. De bizonytalan lett a sorsa a Lukoil földgázkitermelésének 60 százalékat jelentő 27 millió köbméter „kék fűtőanyagnak” is, a Szibnyeftyegaznak pedig 8,6 millió köbméter maradt a nyakán a szűkös tárolókapacitás közepette. Az orosz országos monopolelles hivatal helyettes vezetője a *Vedomosztyi* című gazdasági portál érdeklődésére azt mondta, hogy a Gazprom alighanem visszaélt monopolhelyzetével. Addig azonban nem adhatott hivatalos választ, amíg a kárt elszenvedő orosz vállalatok nem fordulnak elbírálásért a hivatalhoz – amit azok nem mertek megtenni.

AZ EU HARMADIK ENERGIACSOMAGJA

A kínos fejleményt súlyosbította, hogy az Európai Bizottság hasonló vádat fogalmazott meg a Gazprom európai tevékenysége kapcsán. Az EU ezt egy azóta is sokat emlegetett szabályrendszer kidolgozásával igyeke-

zett ellensúlyozni. A villamosenergia-piacra vonatkozó, 1996-ban elfogadott első, majd a gázpiacot is valamilyen szinten – nem túl eredményesen – szabályozó második intézkedéscsomag után került sor a 2011. március 3-án életbe lépett harmadik energiacsomag elfogadására.¹ A monopóliumellenes intézkedések, amelyekről az energiabiztonság növelésén kívül Brüsszel az árak csökkentését reméli, a kitermelés, a szállítás és az értékesítés kötelező szétválasztását írja elő. Az energetikai szféra piacán 2011 tavaszától csak olyan szereplő jelenhet meg, amely a három tevékenységi kör közül mindössze eggyel foglalkozik.²

A kifejezetten Gazprom-ellenes élel megfogalmazott igénynek a cégek három lehetséges módon tehetnek eleget. Az első a tulajdonosi szétválasztás, amelynek külön is elfogadhatatlan mozzanata az orosz gigaholding számára, hogy nem az energetikai cégek, hanem az érintett EU-tagországok dönthetnek annak módjáról. Mint látni fogjuk, ez elsősorban a Gazpromnak a balti államokkal és Lengyelországgal való kapcsolatában okoz konfliktusokat.

A tevékenység szétválasztásának második módja megengedi, hogy a vállalat megtartsa tulajdonosi jogát a hálózatban, ám annak tényleges működtetését át kell engednie egy független rendszerirányítónak. S ha ez még nem lenne elég bizonytalansági tényező az oroszok számára, akiknek ebben a változatban fizetniük kellene a saját tulajdonukat képező rendszer használatáért, a független rendszerirányító jogot nyer arra, hogy engedélyezze harmadik cégeknek a hálózathoz való hozzáférését, és beszedje az ezért járó díjakat – igaz, feladata lenne a hálózat karbantartása is.

Az energiacégek tevékenységi köreinek elkülönítésére a harmadik forgatókönyv az eredeti tulajdonosnál hagyja a szállítási infrastruktúrát, viszont mereven elválasztja egymástól a kitermelést és a szállítás irányító gárdát. Ebben a forgatókönyvben a menedzsment, a felügyelőbizottság tagjai nem vállalhatnak szerepet a másik feladatkör végrehajtásában vagy ellenőrzésében. Egyebek mellett a kitermelést végző vállalat vezetői nem szólhatnak bele a vezetékről hozott döntésekbe sem. A kissé (vagy inkább nagyon) naiv brüsszeli elképzeléssel szemben az oroszok számos ellenvetéssel éltek, de például azzal az érvekkel, hogy ebben a rendszerben a vezetékek tulajdonosainak nem lenne érdekük a hálózat fejlesztése, az E.ON és a Gaz de France képviselői is egyetértettek.

Az európai földgázellátás piackonformmá tételét szolgálná az Európai Unió szándéka szerint a hosszú távú szerződések elleni támadás. Székely

András felhívja a figyelmet az oroszok kétségtelenül jogos álláspontjára, miszerint a már érvényben lévő szerződésekre nem vonatkozhatnak az új szabályok. Márpedig a Gazpromnak az ENI-vel, az E.ON-nal és a cseh RWE Transgazzal 2035-ig, a Wintershall-lal és a román Conef Energy-vel 2030-ig, az osztrák EconGasszal 2027-ig, a finn Gasummal 2025-ig

**...világossá vált, hogy
„egész pályás letámadásról”
van szó.**

van érvényes megállapodása. Ez – legalábbis elvileg – biztosíték a megrendelőnek, hogy megkapja a „kék fűtőanyag” szerződött mennyiségét, és biztosíték a szállítónak is, hogy kiegyensúlyozott bevételekre számíthat. E nélkül a

Gazprom nem tudná tartani a még mindig alacsony belföldi árakat, nyaranta pedig, amikor zuhan a kereslet, nem jutna bevételhez.

HÁZKUTATÁS A GAZPROM EURÓPAI IRODÁIBAN

Alig fél évvel a harmadik energiacsomag hatálybalépését követően, 2011. szeptember 27-én az Európai Bizottság – minden előzetes bejelentés nélkül – átfogó, nagyszabású iratellenőrzést kezdett a Gazprom európai partnereinél. Ennek során a vizsgálatban részt vevő szakemberek hatalmas mennyiségű dokumentumot magukkal vittek. Az általános döbbenetet kiváltó hírt elsőként a *Reuters* közölte, az orosz mamutvállalat európai központja, a Gazprom Germania szóvivőjére hivatkozva.

Másnap a német RWE csehországi képviselete, az E.ON németországi központja és a lengyel PGNiG is megerősítette, hogy komputerükben és papíralapú dokumentációjukban a Bizottság szintén vizsgálja az oroszokkal kötött szerződéseket és azok létrejöttét, az EU monopolelles törvényeinek megsértésére utaló adatokat keresve. Másnap világossá vált, hogy „egész pályás letámadásról” van szó. Húsz földgázcég, köztük a litván Lietuvos dujos, a cseh Vemex, a bolgár Overgas, az ÖMV és az észti Eesti Gaas irodáiban is megjelentek a brüsszeli hivatalnokok. Sőt, mint Trajcsó Trajkov bolgár energetikai miniszter közölte a sajtó képviselőivel, az ő hazájában olyan állami tulajdonban lévő vállalatokat is felkerestek, amelyeknek semmilyen kapcsolata nincs a Gazprommal.

A vizsgálat befejezéséről, eredményeiről nincs hír, ám nyilvánvaló, hogy nehéz idők várnak az orosz–európai földgáz-kereskedelem nem

mindig EU-konform ügyleteinek kitervelőire és végrehajtóira. Ha ugyanis a brüsszeli monopolelles bizottság büntet, akkor komoly összegeket vet ki a vétkekre. 2002-ben a kartellvádban elmarasztalt francia Lafarge SA, a német Knauf GmbH, a belga Gypros és a brit BPB LPC építőipari vállalatok 478 millió euró bírságot fizettek. Egy évvel később francia, svájci és német cementgyáraknak 660 millió euróba került, hogy egymás között megegyeztek a termelés volumenéről.

Arra pedig már nem csak a gazdaságpolitika szakemberei emlékeznek, hogy 2004-ben a Microsoftot csaknem 500 millió euróra büntették, és kötelezték, hogy a Windowst a vásárlókra tukmált programok nélkül árusítsák. Bill Gates gigavállalata egy évvel később 899 milliót fizetett az EU monopolelles törvényeinek megszegéséért. Ugyanabban az évben egy japán, egy brit, egy francia és egy belga üveggyárat 1,3 milliárdra büntettek, szintén kartell miatt. 2009-ben az amerikai Intelnek több mint egymilliárdba került, hogy akadályozta a szabad konkurenciát.

Ám csupán 2009-ben került sor az energetikai cégeket bírságoló első határozatra: az E.ON és a GDF Suez 1,106 milliárdot fizetett. 2010-ben pedig az egyebek mellett Ukrajnában is terjeszkedő ArcelorMittalt³ és vele együtt 16 társaságot is utolérte a nemezis, 518 millió euró bírság formájában. Brüsszel egy időben a Gazprom ellen is bírságot helyezett kilátásba, amely az érvényes szabályok alapján végzett számítások szerint akár az 5,7 milliárd dollárt is elérhette volna, ami tizenegyszerese az Európai Bizottság által valaha megítélt összegnek.

Brüsszel a Gazprom európai érdekeltségeinél rendezett házkutatással az üzleti titokra fittyet hányva nyíltan, látványosan bepillantást nyert két vagy több vállalat közötti szerződésekbe. Ezenkívül egyoldalúan információt szerzett az orosz energetika terveiről, eredményeiről, irányairól. Márpedig a Gazprom ezeket az adatokat mindig szupertitkosan kezelte, hogy elkerülje a nyomásgyakorlást a másik oldal – az üzleti és politikai partnerek – részéről.

Vitás elemei miatt az EU akcióját a nyugati féltekén sem fogadta egyértelmű ujjongás. Az érintett cégek a Gazpromhoz hasonlóan sérelmezték, hogy belső üzleti ügyeik nyilvánosságra kerültek, és nem teljesen ok nélkül tartottak az orosz féllel való további kapcsolatukban támasztott akadályoktól sem. Eközben azonban az orosz földgázholding és az európai importőr országok – elsősorban a volt szovjet szatellitállamok – között tovább növekedett az ellentét. Az állandósult árvíta

mellett főleg a szerződésekben a Gazprom által kikötött, kötelezően átveendő földgázmennyiség miatt, amelyre – különösen a 2008 óta tomboló pénzügyi, majd gazdasági világválság óta – szinte sehol nincs szükség.

MOSZKVA VISSZAVÁG

2012 októberében azonban úgy látszott, hogy a Gazpromnak sikerül keresztülhúznia Brüsszel éveken át előkészített, hosszan és látványosan kommunikált védekezési mechanizmusát az orosz energetikai expanzióval szemben. A Kremlben ehhez egy rendkívül bonyolult, ravasz jogi, pénzügyi és kereskedelmi konstrukciót találtak ki. Első lépésként Svájcban bejegyeztettek a külföldi szállításokban érdekelt, e célból ekkor fuzionáló orosz holdingokat, a harmadik energiacsomag előírásainak megfelelően külön a logisztikai és a kereskedelmi ágazatokat. A döntéshozók számos ország lehetőségeit mérlegelték ebből a szempontból, végül azonban Svájc, Nagy-Britannia és Luxemburg maradt a listán. A három ország közül az oroszok érthető módon a kis hegyi köztársaság mellett döntöttek. Mivel ugyanis Svájc nem tagja az EU-nak, a Brüsszelben megindított monopolelles eljárások alól elvileg mentesülhetnek az ott bejegyzett cégek. De korántsem biztos, hogy ez megoldást jelent, mivel a vizsgálatról feltehetőleg nem a bejegyzés, hanem a tevékenység helyéül szolgáló ország alapján döntenek az Európai Unióban.

Mindenesetre a Svájcban bejegyzett Gazprom Storages and Transport tulajdonába került a Gazprom Export nevű cég által birtokolt, az EU harmadik energiacsomagjával szemben szállítással és kereskedelemmel is foglalkozó, valamint tárolókkal rendelkező Gazprom Germania GmbH, amelyben a német Wintershallnak is részesedése van. Más források szerint Moszkvában az energetika legfőbb döntéshozói ekkor újra elővették azt a korábban már felmerült lehetőséget, hogy a legfontosabb exportcégeket Oroszországban jegyzik be. A Gazprom Export Nyrt. vezetői felvetették, hogy egy Ausztriába tervezett földgáztároló létesítésére Oroszországban jegyeztetnek be leányvállalatot. A meghirdetett tenderből kitűnően ez így is lesz. Az imént említett Gazprom Germania GmbH pedig a tervek szerint közvetlenül a moszkvai Nahodkin utca, vagyis az anyavállalat égisze alá került. Ami azért érdekes, mert a döntésig a berlini holding leányvállalata volt a Gazprom Schweiz AG, amely a közép-

ázsiai földgáz árusításával foglalkozott. Ekkortól ez is a Gazprom Export Nyrt. hatókörébe került.

A hálózati és a cseppfolyós gáz külföldi eladásait a moszkvai elképzelések szerint egy másik újonnan alapított, szintén svájci cég, a GMT holding fogja végezni. Ezt számos más, egyebek mellett Houstonban működő leányvállalattal, sőt a megszámlálhatatlanul sok „unokával” együtt a Gazprom Marketing and Trading Ltd. alá rendelik. Anyacégük szintén a Gazprom Export Nyrt. lesz. Alekszej Millerék ezek után szintül meg voltak győződve róla, hogy ha a Gazprom Storages and Transport nem foglalkozik majd földgázárusítással és -szállítással, a GMT Holding pedig nem avatkozik a szállításokkal kapcsolatos ügyek irányításába, akkor az orosz földgázholding teljes egészében eleget tesz a Brüsszelben elfogadott harmadik energiacsomag előírásainak.

LITVÁNIA SZABADSÁGHARCA A GAZPROM ELLEN

Ennél azonban bonyolultabb a helyzet. Brüsszel mégoly bizonytalan, támadható intézkedései a balti államokban például lassan, de biztosan az orosz energetikai expanzió visszaszorítását eredményezik. Litvánia például 2014 októberéig újjá akarja szervezni Lietuvos dujos nevű földgázvállalatát oly módon, hogy Brüsszel előírásainak megfelelően elkülönítse a „kék fűtőanyag” értékesítését, szállítását és elosztását. Az orosz Gazprom – a vilniusi cég mintegy 38 százalékos részvénycsomagjának tulajdonosa! – a litván törvényhozás által 2012 nyarán jogi köntösbe öltöztetett folyamat következtében elveszíti ellenőrzését a fő szállítási útvonalak felett.

A Gazprom – amelyet egy nyugati felmérés a 2012. év adatai alapján a világ legeredményesebb cégének nyilvánított – nem nyugodott bele a volt szovjet tagköztársaságban született parlamenti döntésbe. Az orosz Energetikai Minisztérium keresetet nyújtott be a Lietuvos dujos ellen egy litván bíróságon, maga a Gazprom pedig nemzetközi fórumokon igyekezett visszaszerezni a szovjet korszakban megalapozott korábbi pozícióit. A stockholmi arbitrázs bíróság azonban 2012 augusztusában elutasította az orosz kérés kivizsgálását. Vilniusban sokan győzelemként ünnepelték a nem várt fejleményt, ám az energetikai elemzők, sőt a politikusok is óvatosságra intettek. „Az orosz gázóriással folytatott háború még távolról sem ért véget”, nyilatkozta többek között Algis Čaplikas, a litván parlament alelnöke, aki szerint hazája döntéshozói a fogyasztói

érdekek szempontjából túlságosan sietnek a földgázszektor átalakításával. „Ész nélkül nekirohantunk, mint pucér ember a csalánnak”, mondta a honatya érzékletes hasonlattal. „Pedig az elhamarkodott újjászervezés nem válik a felhasználók javára”, tette hozzá. A politikus ezzel a drámaian növekvő fogyasztói gázárra utalt, valamint arra, hogy az általa „energetikai monstrumnak” nevezett Gazprom aligha nyugszik bele a kudarcba.

Arvidas Sekmokas energiaügyi miniszter – akinek szemére hányták, hogy alig egy évvel korábban még a földgáz 15 százalékos árcsökkenését prognosztizálta, miközben a „kék fűtőanyagért” a kis országban 2012 júliusa óta 22 százalékkal többet kellett fizetni – nyilatkozatban bírálta az oroszokat, amiért azok a stockholmi bírósághoz fordultak. Mint mondta, az ilyen vitákat tárgyalásos úton kell és lehet is rendezni. Még hozzá minél előbb, hiszen a Gazprom szállításai a Minszk–Vilnius–Kalininyingrád vezetéken érkeznek, de az Északi Áramlat üzembe helyezése óta Moszkva a Balti-tenger mélyén is el tudja juttatni a földgázt a stratégiailag óriási jelentőségű oroszországi exklávéba, az egykori Königsbergbe. S mivel így már nincs szükség Litvánia érintésére, az oroszok bármikor megszarolhatják Vilniust a szállítások leállításával. (Az ország kizárólagos kőolajexportját biztosító Lukoil már 2006-ban lezárta a Barátság kőolajvezeték balti szakaszát.)

Az Európai Unió tagországai közül Lengyelország mellett valóban a hárommillió Litvánia polgárai fizetik a legtöbbet az energiáért. Mégis, az elemzők szerint tévedés azt hinni, hogy a kőolaj és a földgáz áremelkedése kizárólag Vilnius energetikai függetlenségéért vívott, valóban létfontosságú küzdelmének a következménye. Szerepet játszik ebben a kis ország elavult ighalmai atomerőműjének 2009 decemberében történt bezárása, és ennek nyomán a földgázfogyasztás drámai növekedése éppúgy, mint a kőolaj világpiaci árának növekedése.

Ami nem mond ellent annak, hogy a remélt energetikai függetlenség árát hosszabb távon az adófizetőknek kell állni. Hiszen a Visaginas városnál épülő új, korszerű atomerőművet, amelynek tervét az Európai Bizottság már jóváhagyta, éppúgy az ő adójukból finanszírozzák majd, mint a tengeri úton érkező import feldolgozására alkalmas cseppfolyósítottföldgáz-terminálnak a norvég Høegh LNG irányításával 2014 decemberére elkészülő beruházását, amelytől a litván földgázigény negyedének biztosítását várják Vilniusban. A Litvánia és Lengyelország közötti LNG-tranzitútvonalat Brüsszel is hajlandó támogatni. Egy 2012 jú-

niusában nagy többséggel elfogadott törvény értelmében a balti ország 2020-ra a nyugat-európai rendszer része lesz.

VARSÓ CSATÁT NYERT A GAZPROM–PGNiG HÁBORÚBAN

A nagyjából 1795 – vagyis Lengyelország első felosztása, az időről időre megismétlődő kegyetlen orosz megszállás – óta mindmáig könnyörtelenül zajló orosz–lengyel ellentét történetének részeként Varsónak 2012 késő őszen sikerült elérnie, hogy a Kreml utasítására Alekszej Miller csapata csökkentse a földgáz exportárát. Ennek érdekes fejleményei látشانak kibontakozni: az olcsóbb import nyomán a lengyel kormány csökkentette a belső felhasználók gáztarifáját, ennek minden vélhető – a kormányzó erők számára kedvező – belpolitikai következményével együtt.

De vajon mi ösztönözte meghátrálásra a Nahodkin utcai Gazprom-vezérkart? Alighanem azt ellentételezték a gesztussal, hogy Varsó visszavonta a Gazprom ellen a stockholmi arbitrázs bírósághoz benyújtott keresetét. Sokszor tapasztaltuk már, hogy a 21. században szerencsére csak a gazdasági szférában tomboló orosz imperializmus csak az erőből ért. Ezúttal az is erősítette az PGNiG pozícióit, hogy néhány hónappal korábban az E.ON már alkalmazta ezt a forgatókönyvet, és szintén elérte az árcsökkentést. A két eset egyezése azonban csupán látszólagos, hiszen Varsónak óriási hátrányt jelentett, hogy az energetikai szállítások tekintetében teljesen ki van szolgáltatva Moszkvának, és ezt a – nem kis részt szintén történelmi revánsból motivált – Kreml alaposan kihasználja. Nehéz megítélni, mi az igazságtartalma a PGNiG állításának, hogy Európában ők fizetik a legmagasabb árat a „kék fűtőanyagért”, mert csaknem minden ország importőrei ezt mondják. Ha viszont igaz a Forbes.pl közlése, miszerint a Gazprom 2012 végéig 500 USD feletti összeget számlázott ezer köbméterenként, akkor a lengyeleknek igazuk lehet. A 2013 elején bejelentett árcsökkentést követően azonban a varsói média szerint még mindig többet fognak fizetni, „mint Európa gaz-

**...a 21. században
szerencsére csak a gazdasági
szférában tomboló
orosz imperializmus
csak az erőből ért.**

dag országai, Ausztria, Németország, Franciaország, Hollandia”. Ezért tartják szükségesnek a šwinoujściei terminál régóta aktuális, de nagyon lassan megvalósuló projektjét.

A Gazprom engedékenységet nemcsak az váltotta ki, hogy Varsó nemzetközi fórumokhoz fordult az árcsökkentés érdekében. Egyrészt óriási lélektani hatása volt az Amerikai Egyesült Államokban bejelentett európai exportterveknek, amelyek realitását roppant nehéz megítélni.⁴ Másrészt pedig – és ez az igazán nyomós érv – 2012 novemberében az Európai Bizottság újabb monopolelles vizsgálatot indított a Gazprom és a kelet-európai országok közötti kereskedelemben alkalmazott árképzés tisztázására. Az Orbán-kormány ellen rendszeresen rágalomokkal teli cikkeket közlő varsói *Gazeta Wyborcza* szerint politikailag ez Putyinéknak nagyon kellemetlen, mivel a Kreml hosszú távú agresszív terjeszkedéséhez – ahogy azt a Déli Áramlat érdekében évek óta folytatott orosz diplomáciai hadjárat is bizonyítja – szükség van az egykori szatellitállamok valamilyen szintű jóindulatára.

Brüsszelben 2012 késő őszén az volt a vizsgálat tárgya, hogy Moszkva alkalmaz-e és miért alkalmaz indokolatlanul magas földgázárát hét kelet-európai országgal – hazánk és Lengyelország mellett a balti államokkal, Csehországgal, Szlovákiával, Bulgáriával – kötött megállapodásában. Erre Vlagyimir Putyin mellbevágó cinizmussal megvádolta az EU-t, hogy Brüsszel a Gazprom kontójára akarja felzárkóztatni az elmaradt kelet-európai országokat. Az orosz államfő környezete tudomásul vette, hogy mostantól keményen kell fellépni – mint mindig, amikor a Putyin-kör aranytojáást tojó tyúkját, a Gazpromot bántják.

Így történhetett, hogy 2012 novemberétől a Kremlben még azok is tüzet okádtak a brüsszeli intézkedésekre, illetve a magas gázár miatt bírósághoz forduló egyes exportcélországokra, akik a jelenlegi elit hatalomra kerülése óta, vagyis 12 éve a „jó rendőr” szerepét játszották. Arkagyij Dvorkovics gazdasági főtanácsadó például a moszkvai *Kommerszant*nak adott interjúban szokatlanul durván megfenyegette Brüsszelt: „Figyelmeztetek: ha számunkra következményekkel jár a vizsgálat (vagyis a Gazpromot elmarasztalják – G. Á.), akkor számukra is következményekkel fog járni! Először is a Gazpromnak van gáza. A gázra pedig Európának mindenképpen szüksége van. Ha (a brüsszeli korlátozások miatt – G. Á.) a Gazprom nem fogja tudni a szükséges mennyiséget előállítani, akkor az európai árak így is, úgy is nőni fognak.” A máskor oly szelíd politikus ezután béké-

sebb húrokat pengetett, mondván, hogy ha az EU megváltoztatja a játékszabályokat, és a piacgazdaság törvényei helyett adminisztratív eszközök-höz nyúl, akkor Moszkvának időt kell kapnia az alkalmazkodáshoz.

A lengyelhez hasonló részsikerek csak lelassítani tudják az orosz gazdasági expanzió folyamatát, a Kreml birodalmi reváns fűtötte urait megállítani nem lehet. Ez 2008 júliusában vált mindent felülíró politikai prioritássá, amikor Vlagyimir Putyin, az új miniszterelnök fogadta Alekszej Miller Gazprom-főnököt, és megbízta, hogy növelje a cég beszerzési területét Oroszország határain kívül. Ennek szinte kizárólagos infrastrukturális eszköze, mint 2000 óta mindig, a vegyesvállalat-alapítás, amely az 1990-es években Putyinék által a privatizáció örve alatt főleg német cégekbe kiszervezett szentpétervári városi vagyon esetében ragyogóan bevált, és szinte egyjelentésű lett a szemükben a modern piacgazdasággal.

Csakhogy a terjeszkedés iránya gyökeresen megváltozott. 2000 és 2006 között az orosz vállalatok a távol-keleti orosz szénhidrogénvagyon kitermelésére meghívott (és 2008-ra már Oroszországból többnyire kiutasított) multinacionális mamutcégekkel alapítottak vegyesvállalatokat. Később az európai országok kőolaj- és földgázellátó rendszerében való tulajdonszerzéshez hoztak létre ilyen cégeket. Válaszul néhány EU-tagállam, elsősorban az orosz expanzió ellen külön törvénnyel védekező Nagy-Britannia ellenállására, Moszkva „az öreg kontinensen” kívül alkalmazza ezt a módszert.

2008. július 9-én nyilvánosságra került, hogy a Gazprom ajánlatot tett Moammer Kadhafi elnöknek egy közös vállalat alapítására, amely orosz kézre juttathatta a teljes líbiai kőolaj- és földgázkészletet! Érdemes megfigyelni az orosz expanzió fergeteges tempóját: két év után lényegében kudarcba fulladt az oroszok kitartó alkudozása, amelynek célja az 1963 végén alapított algériai Sonatrach cégben, a világ 11. legnagyobb kőolajvállalatában való tulajdonszerzés volt. Az algériai GDP 30 százalékát adó állami vállalat elhárította az ajánlatot. Alekszej Miller azonban Moszkvában kicsikarta Paolo Scaroni ENI-elnök hozzájárulását, hogy az orosz távol-keleti feltárásokban való részvétel fejében átadja a Gazpromnak az ENI tulajdonában lévő Sonatrach részvénycsomag közel felét.

Nem nehéz kitalálni, hogy az utóbbi években egyre inkább a kőolaj felé „tájékozódó” Gazprom – pontosabban leányvállalata, a 75,7 százalékból Roman Abramovics Millhouse Capitaljától 2005-ben megvásárolt Gazpromnyefty – számára a Sonatrach-ügyben a saját fogyasztó

kőolaj- és földgázkészleteinek súlyos gondja csak másodrendű szempont volt. Fontosabb cél volt, hogy jó előre megtorpedózza a nemzeti érdekeiket a közösségi célok elé helyező, széthúzó EU-tagországok 2008-ban még lagymatag próbálkozásait az oroszoktól való energetikai függőség csökkentésére.

SIKERÜL-E AZ OROSZOKNAK POZÍCIÓT SZEREZNI A BALKÁNON?

Részben a Déli Áramlat, részben a Mol balkáni érdekeit közvetve érinti a Capital.gr kereskedelmi portál által 2013 februárjában közzétett, majd a görög és az orosz média által átvett hír, miszerint az amerikai kormány nyomására Athén visszaléphet a DEPA földgázkonzern és a DESFA elosztóhálózat értékesítésétől, annak ellenére, hogy az orosz holding igen kedvező árat ígért a sokmilliárdos adósságterhén ezzel az üzlettel enyhíteni próbáló görög kormánynak.

Az értékesítés terve már régóta napirenden volt, de a tender eredményhirdetését több ízben elhalasztották, sőt, nemegyszer a vételi feltételeket is megváltoztatták, ami nem a magabiztosság és a világos elképzelések jele. A DEPA és a DESFA részvénycsomagjáért a Gazprom mellett az azeri Socar és két meg nem nevezett görög cég is versenybe szállt. A hatóságok felszólították a versenyben maradt szereplőket, hogy addig hozzanak létre konzorciumot a bevásárlástól korábban visszalépett jelöltek közül 9-9 céggel. Egyelőre nem világos, miért van erre szükség.

A moszkvai elemzők egy része úgy látta, hogy egyrészt Athén nem is akarja komolyan eladni a két céget, másrészt a Gazprom sem akarja igazán megszerezni ezeket. Csupán a Balkánon számára létfontosságú pozíciókat igyekszik megszerezni a konkurencia ellehetetlenítésével. Ezért, nyilatkozta a gazdasági kérdések politikai hátterét is jól ismerő Mihail Krutyihin, a RusEnergy tanácsadó cég vezető elemzője a moszkvai *Nyezaviszimaja Gazetának*, a Gazpromnak semmi nem drága. A nem publikus hírek szerint az oroszok a piaci értéket messze felülmúló, kétmilliárd USD körüli összeget ajánlottak a görög kormánynak.⁵

Krutyihin ezt „kétségbeesett lépésnek” nevezte. S valóban, van mit megakadályozni Alekszej Milleréknek, hiszen a Földközi-tenger keleti vizein az izraeli és a ciprusi kitermelőhelyekről évi 10–30 milliárd köbméter „kék fűtőanyag” érkezhethet Európába. (A Gazprom egyébként megpróbált beszállni az izraeli kitermelésbe, de nem járt sikerrel.)

Amennyire tudni lehet, a State Department 2013 februárjában figyelmeztette a görög kormányt, hogy egy ilyen adásvétel energetikai kérdésekben „Oroszország túszává” teheti a balkáni államot. Az ilyen közbenjárás tényét nem szokták megszéllőztetni, így fel kell tételeznünk, hogy a görögöknek célja volt a kiszivárogtatással. Az okokat keresve egyrészt számításba kell venni, hogy a görög földgázszükséglet 90 százalékát az oroszok szállítják. Tehát a Gazprom esetleges tulajdonszerzése kétségtelenül az egész régióban nyomasztó dominanciát véglegesítené Moszkva számára (amit a kőolajfronton a Szerbiában nyíltan, Horvátországban a Mol elleni akciókat is irányító közvetítőkön keresztül terjeszkedő Zarubezsnyefty feladatául tűzött ki a Kreml). Itt óhatatlanul felmerül a „gázcsaplezáras” lehetősége éppúgy, mint a görögöknek a legkevesbé sem hiányzó önkényes gázáremelés, netán konkrét politikai célok szolgálatában.

A washingtoni intervenciónak azonban Athén érdekein messze túlmutató motívuma is volt. Az orosz tulajdonba kerülő görög hálózat ugyanis kérdésessé tenné a 2003 óta napirenden lévő Trans Adriatic Pipeline (TAP) létrehozását, amelyről pedig – a 2008 és 2011 közötti moszkvai diplomáciai szolgálatot a balkáni és a kaukázusi országokban végzett munkával felváltó Eric Rubin amerikai külügyminisztériumi tisztviselő jelenlétében – éppen 2013 februárjában írtak alá megállapodást a görög fővárosban Olaszország, Albánia és Görögország képviselői. Ez a vezetékek juttatná el az azerbajdzsáni földgázt Dél-Európa országaiba, konkurenciát támasztva a Déli Áramlatnak, sőt a Görögországot elkerülő Nabucco Westnek is. Az „öreg kontinens” energiaellátásának jövőjéről szinte naponta érkező bombasztikus hírek tehát valószínűleg még sokáig borzolják majd a kedélyeket Brüsszelben és az Európai Unió 2013 nyarán már 28 tagországának fővárosában.

JEGYZETEK

- ¹ Lásd erről Székely András: *Az EU harmadik energiacsomagja és Oroszország*. Nemzet és Biztonság, 2011. április, 28–33. o.
- ² A fő szabály alól a „vannak, akik egyenlőbbek” orwelli igazsága jegyében bizonyos feltételek mellett nyomban mentesítést kértek és kaptak a legnagyobb érdekérvényesítő képességgel rendelkező német és francia energetikai cégek.
- ³ Az orosz milliárdos, Alekszej Mordasov teljes vaskohászati vertikummal rendelkező Szeversztal nevű cégét 2006-ban nyilvánították nemkívánatosnak az ellenséges fel-

vásárlástól tartó Arcelor tulajdonosai, akik a „Tank” csúfnéven emlegetett orosz nagytőkések helyett inkább Mittallal állapodtak meg. Moszkvában ezt politikai döntésnek nyilvánították, amelyet az indiai milliárdos tulajdonosnak azóta módjában állt megbánni.

- ⁴ Az USA állítólag 2020-ra a cseppfolyósított, sőt ez idáig minden lehetséges eszközzel kárhoztatott palagáz-előállítás révén évi 190 milliárd köbméter „kék fűtőanyagot” tud előállítani. (Az éves lengyel szükséglet 14 milliárd köbméter.)
- ⁵ Sztálin is azért adott utasítást Gromikónak 1947-ben, hogy Palesztina felosztásakor szavazzon Izrael állam létrehozására, mert ennek fejében meg akarta szerezni a Közel-Kelet feletti befolyást. Csakhogy a fiatal Izrael vezetői, David Ben Gurion-tól Golda Meirig szocialisták voltak, akik gyűlölték a szocialista eszméket szerintük mindennél jobban eltorzító, lejárató sztálini rendszert, és első dolguk volt a Szovjet-unióval szemben a Nyugat felé fordulni. Ez a zsidó állam kikiáltása óta világpolitikai és világgazdasági axióma.